

OBRAZOVNI STANDARDI VS. NASTAVNI PLANOVI I PROGRAMI ZA STRANE JEZIKE (Komparativna analiza za Srbiju i Nemačku)

U radu se razmatra odnos nastavnih planova i programa, kurikuluma i obrazovnih standarda uopšte, a posebno za strane jezike, sa osvrtom na aktuelne propise koji se odnose na status, ulogu i usvajanje prvog stranog jezika u obaveznom obrazovanju: Nastavni program za VIII razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji i Standarde za prvi strani jezik u Republici Nemačkoj. U Srbiji su usvojeni obrazovni standardi za ishod obaveznog obrazovanja za deset nastavnih predmeta, osim za strane jezike, dok su u izradi standardi za strane jezike za srednje škole. U Nemačkoj su usvojeni obrazovni standardi za prvi strani jezik za završetak obaveznog školovanja, a očekuje se opsežnija analiza njihove primene u budućnosti. Prva iskustva u Nemačkoj ukazuju sa jedne strane na pozitivan efekat standarda na ujednačavanja ishoda i mogućnost merljivosti jezičkog znanja, a sa druge strane na njihovu sličnost sa *Zajedničkim evropskim okvirom za žive jezike*, što uslovljava veći značaj osnovnog kurikuluma. U tom smislu nemački standardi mogu poslužiti kao orijentir za stručnu diskusiju prilikom donošenja novih standarda za strane jezike u Srbiji, posebno s obzirom na činjenicu da je prvi strani (engleski) jezik zastupljen od početka školovanja i kod nas i u Nemačkoj.

Ključne reči: strani jezici, prvi strani jezik, obrazovni standardi, kurikulum, nastavni plan i program

1. Uvod

U mnogim evropskim zemljama u skladu sa višejezičnom obrazovnom politikom i *Zajedničkim evropskim okvirom za žive jezike* (ZEO) u poslednjoj deceniji sprovode se reforme u oblasti obrazovnih standarda i kurikuluma za strane jezike.

Obrazovni sistem Srbije, u kome postoje određeni nedostaci u obrazovnom procesu i ishodima tog procesa, doživljava promene i inovacije u skladu

¹ nikoleta.momcilovic@filfak.ni.ac.rs

sa evropskim. Učenici u Srbiji su loše kotirani u PISA-testiranjima², ispod međunarodnog proseka u pogledu kompetencije čitanja (BAUCAL I PAVLOVIĆ-BABIĆ 2010). U sklopu reformi, u cilju povećanja i obezbeđenja kvaliteta postignuća, usvojeni su standardi za kraj obaveznog obrazovanja za deset nastavnih predmeta, ali ne i za strane jezike. Osvrnućemo se kratko na ove standarde, a posebno na nastavni plan i program za VIII razred osnovne škole (strukturu i sadržaje programa za prvi strani jezik).

Nemački obrazovni sistem pokazivao je razlike u pogledu kurikuluma među pokrajinama. Uočeni su i deficiti u jezičkim kompetencijama učenika, tj. u kompetencijama čitanja koje je pokazalo PISA-testiranje iz 2009.³ Iz ovih razloga bilo je potrebno ujednačiti razlike i postaviti fleksibilan i otvoren sistem u pogledu nastave stranih jezika. Nemačka jezička politika našla se između najvažnijih ciljeva evropske jezičke politike i svojih unutrašnjih obrazovnih problema, što je dovelo do reformi. Postavljeni su novi obrazovni standardi za strane jezike, prilagođeni kurikulumi i koncept nastave stranih jezika. Međutim, još uvek nedostaju standardi za sve jezike i nivoe.

U radu ćemo analizirati obrazovne standarde za prvi strani jezik po završetku obaveznog obrazovanja (*Hauptschulabschluss*⁴): njihovu strukturu, sadržaje i praktičnu komponentu. Takođe ćemo razmotriti odnos obrazovnih standarda, osnovog kurikuluma (*Kerncurriculum*) i školskih kurikuluma.

U obe zemlje uzima se ZEO kao osnova za izradu standarda i kurikuluma za strane jezike. Postavlja se pitanje sličnosti i razlika jezičkih obrazovnih politika: kakav je odnos društva i svih aktera obrazovanja prema stranim jezicima, da li je status stranih jezika u ova dva obrazovna sistema isti, da li su vaspitni i obrazovni ciljevi u pogledu stranih jezika isti, u čemu se razlikuje pravna regulativa, tj. propisi i nadležnosti itd.

Pokušaćemo da sagledamo aktuelne probleme u oba sistema i ukažemo na korisna i pozitivna iskustva u kreiranju i implementaciji novih nemačkih standarda. U tom smislu nemački standardi, ali i osnovni kurikulum(i), mogu poslužiti kao izvor podataka za stručnu diskusiju prilikom donošenja novih nacionalnih standarda za strane jezike za osnovnu školu, posebno s obzirom na činjenicu da prvi strani jezik (engleski) počinje da se uči u nižim razredima osnovne škole i u Srbiji i u Nemačkoj, kao i da je za završetak obaveznog obrazovanja u obe zemlje predviđeno sticanje jezičkih kompetencija na istom nivou znanja – A2.

Uočava se sličnost nemačkih kurikuluma i srpskih nastavnih planova i programa u pogledu strukture (komponentata) i manje razlike u formulaci-

² *Programme for International Student Assessment*

³ <http://www.oecd.org/berlin/themen/pisa2009-ergebnisse-lesen.htm>

⁴ Završetak IX razreda u Nemačkoj odgovara završetku VIII razreda u Srbiji, odnosno ISCED – nivou 2 (*secondary education first stage/secondstep of basic education*).

jama određenih elemenata. Do početka sprovođenja reformi obrazovanja i donošenja obrazovnih standarda, politika izrade kurikuluma u Srbiji bila je tradicionalno centralizovana, u Nemačkoj slično (na saveznom nivou decentralizovana, na nivou pokrajina centralizovana). Usvajanjem obrazovnih standarda, Nemačka je imala za cilj decentralizaciju, drugačije upravljanje obrazovanjem i veću autonomiju škola. Ali u isto vreme razvijeni su obavezujući osnovni kurikulumi na nivou pokrajina kako bi se ujednačile razlike. Novi standardi imaju zajedničku crtu, orijentisani su ka postizanju jezičkih kompetencija (*outcome based*).

2. Strani jezici u obrazovnom sistemu

2.1. Aktuelno stanje u Srbiji

Od 1992. godine u Srbiji je bio obavezan jedan strani jezik od V razreda, dok je drugi strani jezik bio izborni od I, III ili IV razreda. Donošenjem novih zakona Srbija kao i ostale evropske zemlje, u cilju podsticanja ranog učenja jezika, višejezičnosti i interkulturalnosti, propisuje obavezna dva strana jezika u osnovnom obrazovanju: prvi strani jezik od I razreda, a drugi strani jezik od V razreda. Čini se da su bar u pogledu obavezne nastave stranih jezika stvoreni preduslovi za sticanje ovih jezičkih znanja, veština i višejezičnih kompetencija. Međutim, rezultati međunarodnog komparativnog istraživanja PISA pokazuju nedovoljan kvalitet obrazovanja, posebno funkcionalne primene znanja. Kada je reč o čitalačkoj pismenosti stanje je sledeće:

„U odnosu na OECD prosek od 500 poena, učenici iz Srbije su u proseku postigli 60 poena manje, što je jednako efektu od nešto više od jedne godine školovanja u zemljama OECD-a⁵ (BAUCAL I PAVLOVIĆ-BABIĆ 2010).“

„Oko trećine učenika spada u kategoriju onih koji nisu funkcionalno pismeni u domenu čitanja, što znači da svaki treći učenik u RS ima teškoće u čitanju složenijih tekstova, a to je značajna prepreka za njihovo dalje školovanje (*Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine* 2012:58).“

Postojeći problemi u obrazovanju pogađaju i nastavu stranih jezika, te je u cilju rešavanja istih i unapređenja obrazovanja usvojen *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (2009). Jedan od prioriteta je uspostavljanje sistema kvaliteta, monitoringa i evaluacije. U realizaciji ovih ciljeva treba da pomognu standardi za kraj obaveznog obrazovanja. Ipak, standardi za strane jezike nisu usvojeni, za razliku od nemačke obrazovne strategije, koja je najpre donela standarde za maternji i prvi strani jezik i matematiku. Dakle, upra-

⁵ OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development*

vo za one oblasti u kojima su se pokazali deficiti u funkcionalnoj pismenosti nemačkih učenika.

2.2. Aktuelno stanje u Nemačkoj

U nemačkom društvu postoje integracijski i jezički problemi. Utvrđeno je da 10% petnaestogodišnjaka govori različite jezike kod kuće i u školi⁶ (nemački kao drugi jezik – *Zweitsprache*). Osim službenog nemačkog jezika zvanično su priznati manjinski jezici, danski i lužičko-srpski, koji se u školi izučavaju na različite načine. Do 2000. godine strani jezik nije bio obavezan u (četvorogodišnjoj) osnovnoj školi, već na sekundarnom nivou (od desete godine života). Pre reforme obrazovanja nejednakost među pokrajinama postojala je u pogledu uspeha, načina ocenjivanja, ponude stranih jezika itd. Velika zamerka tradicionalnoj strategiji odnosila se na selektivnu orijentaciju nemačkog obrazovanja i ekstrinzični podsticaj za učenje putem selekcije, tako da je pre uvođenja standarda bilo potrebno smanjiti jaku socijalnu selekciju i istovremeno povećati znanja, veštine i sposobnosti učenika, u zemlji i van nje (SCHLÖMERKEMPER 2004).

Gorepomenuto PISA-testiranje funkcionalne pismenosti (kompetencije čitanja) pokazuje deficite, ali i variranje uspeha učenika. Naime, dobri učenici se dobro kotiraju, a oni sa lošim uspehom pokazali su slabiji uspeh od učenika drugih zemalja (27 zemalja sa većim procentom funkcionalno pismenih u domenu čitanja⁷), što ukazuje na nepostojanje minimalnih standarda.

Velika promena nastala je uvođenjem obaveznih stranih jezika u osnovnu školu. Školske 2005/2006. skoro sve pokrajine nudile su prvi strani jezik u III razredu osnovne škole, a dve pokrajine u I razredu (GOMPF 2005). Razlog za rano učenje jezika su promene u Evropi (višejezičnost, multikulturalnost), a sa druge strane sposobnosti dece tog uzrasta za učenje, imitaciju i spontanost u susretu sa stranim (*Bericht. Fremdsprachenunterricht in der Grundschule – Sachstand und Konzeptionen* 2004, 2005). Pored obaveznog stranog jezika, u mnogim školama strani jezici se nude u I i II razredu u vidu pilot-projekata, bilingvalne nastave i sl. Naglašava se i povezanost jezika i sadržaja drugih predmeta. Stalna konferencija ministara obrazovanja i kulture (KMK)⁸, uz međupokrajinsku saradnju, a u cilju razvoja i obezbeđenja kvaliteta obrazovanja, postavila je nacionalne obrazovne standarde za četiri predmeta, između ostalog za prvi strani jezik, dok su u izradi standardi za prvi strani jezik za

⁶ *Schlüsselselzahlen zum Sprachenlernen an den Schulen in Europa* (2008).

⁷ <http://www.oecd.org/berlin/themen/pisa2009-ergebnisse-lesen.htm>, Baucal i Pavlović-Babić 2010

⁸ *Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland* (KMK)

srednje škole. Sve nemačke pokrajine su se obavezale da će implementirati standarde u nastavi.

3. Pravna regulativa

3.1. Obrazovni propisi u Nemačkoj

Osnovni zakon, pokrajinski i školski zakoni i uredbe regulišu nadležnosti u obrazovnom sistemu Nemačke. Pokrajine imaju najširu vlast u obrazovanju, zbog čega je na nivou savezne države formirana KMK. Ona se bavi glavnim pitanjima obrazovanja, donosi obavezujuće odluke, usaglašava različite prakse i iskustva u pokrajinama.

Najbitniji pojmovi u vezi sa reformom obrazovanja su obrazovni standardi, osnovni kurikulum (*Kerncurriculum*), školski kurikulum, kompetencije, sadržaji, konkretizacija nivoa itd., a u njihovom definisanju mogu se uočiti izvesne razlike među pokrajinama. U pogledu nadležnosti, stanje je sledeće:

- Obrazovni standardi (za jezike) – nadležnost KMK,
- Osnovni kurikulum (*Kerncurriculum*) – nadležnost ministarstava pokrajina,
- Školski kurikulum – nadležnost škola.

Standardi formulišu obavezujuće zahteve za učenje i podučavanje jezika, utvrđuju ishode u vidu kompetencija po završetku određenog nivoa školovanja. Pod osnovnim kurikulumom podrazumevaju se objedinjeni sadržaji, dati u standardima, i on ukazuje na način ostvarenja ciljeva. Ove obavezne planove propisuju ministarstva pokrajina, dok rukovodstva škola obezbeđuju sprovođenje istih. Osnovni kurikulum dalje dopunjavaju i produbljuju škole koje u okviru svoje nadležnosti imaju autonomiju.

3.1. Obrazovni propisi u Srbiji

U pogledu odlučivanja u osnovnom i srednjem obrazovanju, odnosno upravljanja obrazovanjem, a pod okriljem Ministarstva prosvete deluju: Nacionalni prosvetni savet, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i Zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja. Donošenje odluka, verifikacija dokumenata i akata, priprema programa ispita, nadzor, analiza i sl., u nadležnosti je ovih institucija. Pored njih, u proces kreiranja novih strategija i standarda uključeni su svi akteri u obrazovanju, stručni timovi, radne grupe itd.

Osnovni dokumenti, važni za upravljanje obrazovnim sistemom, a od značaja za reformu obrazovanja i unapređenje kvaliteta nastave su: *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2009*, *Strategija razvoja ob-*

razovanja u Srbiji do 2020. godine, Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja iz 2009, Pravilnik o opštim standardima postignuća – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja itd.

Strategija razvoja obrazovanja ima za cilj jednakost, kvalitet i efikasnost obrazovanja. U tom pogledu isti su i ciljevi nemačke reforme kurikuluma i donošenja novih standarda. *Obrazovni standardi* u Srbiji za kraj obaveznog obrazovanja formulirani su unutar okvira definisanog postojećim nastavnim planom i programom. Nemački standardi razvijaju se istovremeno sa osnovnim kurikulumom (koji je ekvivalent našim nastavnim planovima i programima), a prate ih i školski planovi, što također predstavlja sličnost sa srpskim sistemom. Standardi u Srbiji polaze od obrazovnih ciljeva koji su formulirani u vidu obavezujućih zahteva, koji predstavljaju znanja i veštine na kraju određenog ciklusa obrazovanja. U tom smislu standardi su orijentir za sve učesnike nastavnog procesa. Postojeći nastavni planovi i programi propisuju sadržaje, koje treba obraditi u skladu sa standardima. Pored toga, školski programi sadrže i način realizacije obrazovnih ciljeva i standarda postignuća kao i način realizacije propisanih nastavnih planova i programa (*Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2009*).

4. Odnos nastavnih planova i programa, kurikuluma i obrazovnih standarda

U većini evropskih zemalja vaspitni i obrazovni ciljevi, kao izraz obrazovne politike, sadržani su u kurikulumima ili nastavnim planovima i programima, u zavisnosti od tradicije određene zemlje, i vrlo često se ova dva pojma smatraju sinonimnim. Zajednička crta svih obrazovnih ciljeva je apstraktnost u iskazivanju društveno-političkih intencija.

Osim obrazovnih ciljeva elementi kurikuluma mogu biti programi predmeta, sadržaji, zadaci, metode itd. Ne postoji jedinstveno značenje termina, jer su pedagoške prakse u različitim zemljama drugačije. Kurikulum je šireg obima, orijentisan na nastavni proces i uslove učenja, vezan je za planiranje i podložan promenama. U Nemačkoj je u upotrebi od 60-ih godina i predstavlja operacionalizovan nastavni plan i program. U Srbiji se nije odomaćio termin kurikulum, već se koristi termin nastavni plan i program.

Nastavni plan⁹ je uopšten, uglavnom se nabrajaju nastavni sadržaji. Dođuše, i on može sadržati operacionalizovane ciljeve, ali ne predviđa povratnu informaciju, odnosno ne postoji mogućnost da se eksterno, standardizovano proveri primena ciljeva i zadataka.

⁹ Misli se na termin *Lehrplan* u tradicionalnom smislu, što bi odgovaralo terminu nastavni plan i program.

U nekim zemljama, poput Švedske, nacionalni kurikulum (sa obrazovnim ciljevima srednjeg nivoa apstrakcije) mogao bi da se interpretira kao obrazovni standard u smislu nemačkih (KLIEME *et al.* 2003). Značenje i shvatanje termina kurikulum je i dalje neusaglašeno. Negde je potisnuo nastavni plan i program, negde opstaje paralelno, a negde se nije odomaćio.

Ako su nastavni plan, kurikulum i standardi načini upravljanja, onda bi prema hronološkom razvoju ovih instrumenata, standardi predstavljali najviši stepen razvijenosti, a njihove komponente čine sledeće:

Tabela 1. Nastavni plan i kurikulum prema definiciji obrazovnih standarda¹⁰

Način upravljanja	Određivanje sadržaja	Određivanje ciljeva	Nivoi (kompetencija)	Željeni ishod učenja
Klasičan nastavni plan	redosled tema po predmetu i godini školovanja	ne	ne	ne
Kurikulum (nastavni plan sa nastavnim ciljevima)	implicitno	moгуćnost preko taksonomije ciljeva učenja prema Blumu i dr.; uglavnom kognitivno	moгуćnost prema Blumu i dr.	delimično
Obrazovni standardi	implicitno	da	da (nivoi kompetencija)	da, željeni ishod učenja; testovi

Preuzeto iz: SALDERN UND PAULSEN (2005:71).

Ipak, standardi nisu zamenili kurikulume, već su se razvijali paralelno. U Nemačkoj je tradicionalno korišćen termin nastavni plan (*Lehrplan*)¹¹ u kome su obrazovni ciljevi konkretizovani i prilagođeni predmetu i godini školovanja, zatim je 60-ih uveden termin kurikulum kao širi pojam, koji je doživeo više promena u zavisnosti od pedagoških pristupa i stavova pokrajina, ali je u upotrebi i dalje paralelno bilo više termina. Danas su u upotrebi osnovni kurikulum, školski kurikulum, (pokrajinski) nastavni planovi, a donošenjem novih standarda došlo je do delimičnog ujednačavanja upotrebe termina, ali i zbunjujućeg preklapanja pristupa i instrumenata. Osnovni kurikulum sadrži najvažnije elemente jednog kurikulumu i donosi ga pokrajinska komisija za određeni tip škole i predmet. Zasniva se na obrazovnim standardima i sadrži očekivane učeničke kompetencije, tematske oblasti i druge aspekte (ocenjivanje/kriterijumi). On daje dodatna uputstva za primenu tema i sadržaja u nast-

¹⁰ Prevod svih citata sa nemačkog N. M.

¹¹ U nemačkim pokrajinama koriste se različiti termini: nastavni plan (*Lehrplan*), okvirni plan (*Rahmenplan*), smernice (*Richtlinien*) itd.

vi. Osnovni kurikulum, dakle, donosi obavezujuće propise za jednu pokrajinu, dok školski kurikulum omogućava autonomiju škola, tj. mogućnost decentralizovog upravljanja obrazovanjem. Doduše, tek sa uvođenjem standarda bilo je moguće da se smanji centralizovano razvijanje nastavnih planova, tako da škole imaju slobodni prostor za školske nastavne planove (KLIEME *et al.* 2003). Odnosno, paralelno sa standardima razvijao se i osnovni kurikulum. Na taj način stvoren je novi koncept upravljanja obrazovanjem.

U Srbiji su tradicionalno zastupljeni nastavni planovi i programi, a pojam kurikulum nije se koristio ranije niti danas, nakon uvođenja novih standarda. Nastavni planovi i programi sadrže obrazovne ciljeve i zadatke za određeni nivo školovanja, zatim ciljeve i zadatke za određeni predmet, sadržaje programa za određeni predmet po tematskim oblastima, način ostvarivanja programa predmeta (prezentovanje, metoda uputstva itd.), opisuju znanja u umenja učenika na kraju jednog razreda. Dakle, u svim ovim elementima ima velike sličnosti sa osnovnim kurikulumom u Nemačkoj.

Obrazovni standardi zasnivaju se na različitim teoretskim pretpostavkama, vrednostima i društvenim ciljevima. Njihova koncepcija zavisi od kulturne i političke tradicije i načina upravljanja obrazovanjem (centralizovano ili decentralizovano). U tom smislu nemačka i srpska tradicija u obrazovanju pokazuju neke sličnosti (kao što je centralizovano upravljanje), ali i razlike. U obe zemlje je usvajanje novih obrazovnih standarda bila reakcija na postojeće probleme u obrazovnom sistemu. Jedan od ciljeva donošenja novih standarda u Nemačkoj je decentralizacija odnosno *outcome*-orijentacija obrazovanja, jer se npr. u skandinavskim zemljama ili Holandiji pokazalo da je takav način upravljanja doveo do efikasnijeg obrazovanja, što se vidi na osnovu boljih postignuća učenika na PISA-testiranjima. Cilj obrazovnih politika u Srbiji i Nemačkoj je da se novim standardima orijentišu prema efikasnosti škola i postignućima učenika.

U Srbiji su usvojeni standardi za deset nastavnih predmeta, čije su karakteristike proverljivost specifikovanih obrazovnih ishoda, fokus na temeljnim znanjima, kumulativnost, diferencijacija, razumljivost, izvodljivost, obaveznost za sve, a baziraju se na nemačkim obrazovnim standardima:

„Preko standarda se obrazovni ciljevi i zadaci prevode na mnogo konkretniji jezik koji opisuje postignuća učenika, stečena znanja, veštine i umenja. (*Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja 2009:5*).“

Komponenta merljivosti i revidiranja standarda slična je kao kod nemačkih. Funkcija standarda je: ujednačavanje kvaliteta obrazovanja i decentralizacija obrazovnog sistema, pomoć u samovrednovanju škola, nastavnika i učenika, slobodan prostor nastavnicima u kreiranju načina učenja i obrazovnog okruženja, objektivizacija i standardizacija ocenjivanja, razvijanje nastavnih materijala itd.

Standardi imaju za cilj ujednačavanje zahteva u sticanju kompetencija učenika u određenom vremenskom periodu. Radi se dakle o vrsti osiguranja kvaliteta i jednakosti obrazovanja. Nemački standardi oslanjaju se na obrazovne ciljeve, date u nastavnim planovima (*Lehrplan*) opšteg karaktera (apstraktni), i odnose se na ishode koji se empirijski mogu proveriti (postignuća na kraju jednog ciklusa obrazovanja). Međutim, oni ne propisuju sadržaje (kao nastavni planovi) već kompetencije¹² i operacionalizovani su kroz zadatke/test-skale koji su konkretni. Na taj način su tradicionalni sadržaji iz nastavnih planova dopunjeni kompetencijama. Nemačka iskustva u istraživanju recepcije ranijih nastavnih planova pokazuju da obrazovni ciljevi nisu bili relevantni za postupanje, odnosno nisu bili u vezi sa razvojem škole, jer nije bilo mogućnosti kontrole, tj. testa (KLIEME *et al.* 2003). Funkcija nemačkih standarda je: orijentisanje škola, nastavnika, učenika, pomoć nastavnicima, slobodan prostor škola u planiranju, monitoring obrazovanja itd. Možemo zaključiti da je koncepcija i funkcija srpskih i nemačkih obrazovnih standarda veoma slična.

5. Obrazovni standardi za strane jezike

U Srbiji još uvek nisu doneti obrazovni standardi za strane jezike, te nije moguće izvršiti adekvatno poređenje sa nemačkim. Zato ćemo ukratko prikazati kako su formulisana postignuća u obrazovnim standardima za maternji i strani jezik u Nemačkoj, a za maternji jezik u Srbiji (za obavezno obrazovanje).

U suštini je pomalo nerazjašnjen odnos minimalnih, srednjih i maksimalnih standarda u Nemačkoj. U okviru nemačkih modela kompetencija preporučuje se razlikovanje različitih nivoa kompetencija, od kojih jedan određeni nivo kompetencija mora da se iskaže kao minimalni standard (KLIEME *et al.* 2003). Tako su npr. standardi za nemački kao maternji jezik formulisani kroz tri oblasti zahteva (*Anforderungsbereiche* I, II, III), zatim slede primeri zadataka koji su koncipirani tako da njihova obrada pretpostavlja postignuća u sve tri oblasti zahteva.

Međutim, u standardima za prvi strani jezik, za četiri oblasti kompetencija opisani su srednji jezički zahtevi koji treba da važe za obavezno obrazovanje. Pri tome se opis kompetencija oslanja na nivo A2 prema ZEO (za neke podoblasti nivo A2+), što je naglašeno kod svakog pojedinačnog standarda. U okviru opisa standarda dati su svi mogući tipovi zadataka sa uputstvom i pozivanjem na određeni standard.

¹² *Modeli kompetencija (Kompetenzmodelle)* koji konkretizuju sadržaje i nivoe opšteg obrazovanja, iskazuju stepene kompetencija koji se mogu proveriti kroz zadatke.

Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja (2009: 6), za maternji (srpski) jezik formulisani su za tri nivoa postignuća: osnovni, srednji, napredni, ali za razliku od nemačkih standarda:

„(...) detaljnije obrazloženje sadržaja standarda po nivoima, iskazima i oblastima uz prikaz odabranih zadataka, kojima se ti iskazi mogu meriti, dati su u posebnim priručnicima za pojedine nastavne predmete, namenjenim nastavnicima.“

U ovom slučaju možemo govoriti o različitim tehničkim rešenjima u Nemačkoj i u Srbiji. Ostaje da se vidi kako će biti formulisani standardi za strane jezike u Srbiji, da li će pratiti nivo A2 prema ZEO, koji je sada propisan nastavnim planom i programom, bez diferenciranja na minimalni, srednji i maksimalni standard ili će ovde biti primenjen isti princip kao za maternji jezik.

6. Nemački obrazovni standardi za prvi strani jezik

U većini pokrajina prvi strani jezik je engleski jezik, ponegde francuski. U standardima se ističe značaj prvog stranog jezika u obrazovanju (kao *lingua franca*), koji treba da stvori uslove za usvajanje drugih jezika, doživotno učenje i razvoj kompetencija u maternjem i stranom jeziku. Osim razvoja interkulturene komunikativne kompetencije i osposobljavanja za celoživotno učenje, zadatak nastave stranog jezika je razvoj metodskih kompetencija u radu sa tekstovima i medijima. Specifičnost nemačkih standarda ogleđa se i u sagledavanju individualne višezjezičnosti učenika i strategija koje poseduju.

U formulisanju standarda pošlo se od ZEO, čija sistematika potiskuje tradicionalno učenje stranih jezika. U standardima se naglašava razvoj jezičkih veština, stavova i osnovnih znanja. Za prvi sekundarni nivo izvršena je podela na: funkcionalne (komunikativne veštine i jezička sredstva), interkulturene (a) i metodske (b) oblasti kompetencija, koje su formulisane u vidu ishoda, npr.:

- a) „Učenici i učenice umeju da postupaju otvoreno i tolerantno prema konvencijama (...), nesporazumima i konfliktnim situacijama.
- b) Učenici i učenice umeju da primenjuju tehnike i strategije učenja za izgradnju svojih znanja u prvom stranom jeziku kao i za usvajanje sledećih jezika. (*Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss* 2004: 8).“

Navešćemo i primer standarda za jezičko posredovanje:

„Učenici i učenice umeju usmeno da prenesu jednostavne jezičke iskaze sa jednog na drugi jezik prema smislu. (*Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss* 2004: 13).“

Nivoi za standarde za komunikativne veštine i raspolaganje jezičkim sredstvima navedeni su prema ZEO. Pošto on ne sadrži određene nivoe za metodске i interkulturalne kompetencije, standardi su ovde određeni oslanjajući se na iskustvo. A kao što je gore pomenuto, opisani su srednji jezički zahtevi za sve oblasti kompetencija.

Standardi sadrže i praktični deo – komentarisane primere zadataka, koji objašnjavaju neophodni jezički kvalitet za ispunjavanje određenog standarda. Za sve jezičke kompetencije tabelarno je naveden nivo znanja, izvor informacije (teksta) i forma zadataka. Sledi primer¹³ za receptivnu jezičku veštinu:

<i>Komunikativna veština</i>	<i>Nivo</i>	<i>Vrsta teksta</i>	<i>Forma zadatka</i>
<i>Razumevanje pisanog teksta</i>	<i>A2</i>	<i>Natpisi i znakovi na javnim mestima</i>	<i>Proceniti i svrstati informacije na osnovu zadatah kriterijuma</i>

Za primer razumevanja pročitanoг teksta naveden je standard (a), a u nastavku očekivano rešenje (b) (praćeno primerom zadatka iz ESOL-testa¹⁴):

- a) „Veština da se razumeju uobičajeni znakovi i natpisi na javnim mestima, npr. putokazi, upozorenja na opasnost.
- b) Učenici i učenice svrstavaju numerisana objašnjenja uz iskaze natpisa i oznaka uglavnom ispravno) (*Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss 2004: 18*).“

7. Nastavni program za VIII razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja (za prvi strani jezik)

Ne postoji mogućnost poređenja nemačkih standarda za prvi strani jezik sa srpskim, ali razmotrićemo strukturu *Nastavnog programa za VIII razred* (za engleski kao prvi strani jezik) koji u sebi sadrži elemente slične onim iz nemačkog Osnovnog kurikulumа ili standarda. Nakon uopšteno formulisanih ciljeva i zadataka nastave stranog jezika, Program formuliše standarde za razumevanje govora i pisanog teksta, usmeno i pismeno izražavanje (a), interakciju i medijaciju(b):

- a) „Učenik čita sa razumevanjem pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom (...)

¹³ *Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss* (2004:18)

¹⁴ University of Cambridge, ESOL examination: KET: Key English Test

- b) U komunikativnim kontekstima, koji uključuju govornike učenikovog prvog jezika (L1) i ciljnog jezika (L2), prenosi i prevodi kratke poruke (u usmenoj i pisanoj formi), u skladu sa potrebama komunikacije (*Pravilnik o nastavnom programu za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja* 2010: 96–97).“

Kada su u pitanju operativni zadaci, formulacije istih za razumevanje pisanog teksta (a) i doživljaj i razumevanje književnog teksta (b) glase:

- a) „Učenik treba da razume globalno, detaljno i selektivno (u zavisnosti od zahteva komunikativne situacije i ličnih potreba) različite pisane tekstove (...),
- b) Učenik može da (...) uviđa sličnosti i razlike sa matičnom i ostalim kulturama (*Pravilnik o nastavnom programu za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja* 2010: 97–99).“

U Programu su izlistane teme prema domenima upotrebe jezika, a zatim i komunikativne funkcije, detaljno uputstvo o načinu realizacije, preporučene tehnike i aktivnosti i uputstva za ocenjivanje.

8. Zaključak

Ako uporedimo strukturu nemačkih jezičkih standarda, kurikuluma i pokrajinskih nastavnih planova i programa za strane jezike sa jedne strane, i srpskih standarda (za maternji srpski jezik), nastavnih planova i programa novije generacije za strane jezike sa druge strane, uočićemo da su svi bitni elementi jezičkog obrazovanja prisutni, te se ne mogu pronaći suštinski značajne razlike ili manjkavosti ni na jednoj strani.

U srpskim nastavnim programima mogli bismo uočiti češće prisutne formulacije kompetencija uz pomoći modalnih glagola *trebati* i *morati* (npr.: *učenik treba da...*, *učenik mora da...*), dok su u nemačkim opisima kompetencija u upotrebi glagoli kojima se iskazuje neko merljivo znanje ili umenje, ili bar modalni glagol *umeti/znati (können)* koji se koristi za izražavanje veština/umenja (npr. *učenici razumeju*, *učenici umeju da primenjuju...*).

Vidna je promena formulacija u odnosu na ranije formulacije u novijim srpskim nastavnim planovima i programima, pa tako nisu konkretizovani samo sadržaji, već su formulisani i operativni zadaci u vidu kompetencija koje eksplicitno sadrže očekivana umenja učenika. U nemačkim novijim kurikulumima primećujemo isto. Napredak u razvoju je, čini se, ostvaren uz istovremeno poboljšavanje starih nastavnih planova i programa i stvaranje novih standarda (a na osnovu kritike starih planova i programa). Međutim, kuriku-

lumima se pripisuje *input*-orijentacija, a standardima *outcome*-orijentacija. I kao što primećuju Zaldern i Paulsen (SALDERN und PAULSEN 2005), težak je i zbunjujući pokušaj da se nastavni plan i kurikulum učine kompatibilnim sa novim pristupima (standardima).

Zaključujemo da je ipak najveći pozitivni efekat novih standarda u prisustvu parametra merljivosti kompetencija i mogućnosti njihovih evaluacija. U poređenju sa tradicionalnim nastavnim planovima, kurikulumima i standardima, komponenta merljivosti u gore prikazanoj tabeli Zaldern i Paulsen-a (2005) prisutna je upravo kod standarda. Postavlja se pitanje da li je to najvažnija komponenta standarda, koja zajedno sa jasno definisanim kompetencijama, može dovesti do zaokreta u nastavi stranih jezika i boljih postignuća učenika. Čini se da će u budućnosti biti važnije pitanje na koji način će nastavnici shvatiti koncepciju standarda i kako će ih koristiti u praksi.

Analizirajući standarde za (strane) jezike u manjoj meri se uočava neophodnost poređenja i tematiziranja pristupa jezičkim aspektima (ZEO je već postavio principe savremene nastave), više se stiže sociolingvistički pogled na problematiku. Naime, širi društveni uslovi i obrazovni-politički ciljevi čine polaznu osnovu u formulisanju standarda, a primena standarda u školama i prihvatanje od strane svih aktera obrazovanja biće duži i teži proces, koji će u Nemačkoj složenoj situaciji sa 16 pokrajina, a u regionalno neujednačenoj obrazovnoj klimi Srbije sa mnogo nagomilanih problema, nailaziti na velike prepreke.

Osim decentralizacije upravljanja, standardi u Nemačkoj imaju za cilj ujednačavanje ishoda. Ipak postoji sloboda u kreiranju pokrajinskih standarda i planova, tako da se i nadalje mogu pretpostaviti razlike u planiranju, pa samim tim i u ishodima. Posledice će biti moguće sagledati uskoro, kada jedna generacija završi obavezno obrazovanje uz primenu novih standarda.

Novi obrazovni standardi, reformisani programi predmeta i svi raspoloživi instrumenti u Srbiji, kao i neophodna veća odgovornost svih učesnika u postupku obrazovanja, imaju za cilj generalno povećanje kvaliteta obrazovanja i donekle ujednačavanje regionalnih razlika. Svakako da je povećanje uspeha u međunarodnom poređenju važno, ali je važnije da učenici povećaju svoje jezičke kompetencije, a time i kompetencije u drugim oblastima. Izlazak iz loše ekonomske situacije građana može se omogućiti obrazovanjem stručnjaka, sprečavanjem odliva istih i stvaranjem novih šansi i perspektiva. Obrazovna politika u Srbiji je stoga formulisala tri glavna cilja: jednakost, kvalitet i efikasnost, a standardi su važan i nužan sledeći stepenik u unapređenju obrazovanja.

Citirana literatura

- Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС. Просветни гласник, бр. 72, 2009.*
- Образовни стандарди за крај обавезног образовања. Београд: Министарство просвете Републике Србије: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2009.*
- Правилник о изменама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања. Службени гласник РС. Просветни гласник, бр. 15, 2006.*
- Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања. Службени гласник РС. Просветни гласник, бр. 2, 2010.*
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године. Просветни гласник, бр.107, 2012.*
- BAUCAL, Aleksandar, Dragica PAVLOVIĆ-BABIĆ. *Pisa 2009. u Srbiji: prvi rezultati. Nauči me da mislim, nauči me da učim*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2010.
- Bericht. Fremdsprachenunterricht in der Grundschule – Sachstand und Konzeptionen 2004*. Bonn: Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (KMK), 2005.
- Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss*. Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (KMK). München: Wolters Kluwer Deutschland GmbH, 2004.
- ESOL examination: KET: Key English Test – Specifications and Sample Papers for updated examinations / Reading and Writing Sample Paper 2*, p. 22, University of Cambridge, March 2004.
- Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen*. 2001. Europarat – Rat für kulturelle Zusammenarbeit. Berlin et al: Langenscheidt, 2001.
- GOMPF, Gundi. *Fremdsprachenunterricht in der Grundschule - Bestandsaufnahme und Perspektiven -Dezember 2005*. Frankfurt am Main: Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung, 2005.
- KLIEME, Eckhard et al. *Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards – Eine Expertise*. Frankfurt: Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung, 2003.
- SALDERN, Matthias von, Arne PAULSEN. *Die nationalen Bildungsstandards für den Mittleren Schulabschluss der Kultusministerkonferenz im Vergleich zu den Vorschlägen des Gutachtens „Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards“ („Klieme-Gutachten“) und den Erkenntnissen nach PISA*. Lüneburg: Leuphana Universität, 2005.

SCHLÖMERKEMPER, Jürgen. „Standards dürfen „Bildung“ nicht ersetzen!
In J. Schlömerkemper (Hrsg), *Bildung und Standards. Zur Kritik der „In-
standardsetzung“ des deutschen Bildungswesens*. Die Deutsche Schule,
8. Beiheft. Weinheim: Juventa, 5-100, 2004.

Schlüsselselzahlen zum Sprachenlernen an den Schulen in Europa. Brüssel: Eu-
rydice: Das Informationsnetz zum Bildungswesen in Europa, 2008.

Nikoleta M. Močilović

BILDUNGSSTANDARDS VS. LEHRPLÄNE FÜR FREMDSPRACHEN (Eine vergleichende Analyse für Serbien und Deutschland)

Zusammenfassung

Dieser Beitrag diskutiert das Verhältnis von Lehrplänen, Curricula und Bildungsstandards allgemein, und besonders für Fremdsprachen, im Rückblick auf die aktuellen Vorschriften, die sich auf den Status, die Rolle und den Erwerb der ersten Fremdsprache in der Pflichtschule beziehen: Das Lehrprogramm für die VIII. Klasse der Grundschulausbildung- und Erziehung in der Republik Serbien und Die Bildungsstandards für die erste Fremdsprache in der Republik Deutschland. In Serbien wurden die Standards für den Grundschulabschluss für zehn Unterrichtsgegenstände, mit Ausnahme der Fremdsprachen, verabschiedet, während Standards für Fremdsprachen für Mittelschulen gerade entwickelt werden. In Deutschland wurden die Bildungsstandards für die erste Fremdsprache für den Hauptschulabschluss verabschiedet, und es wird eine umfangreichere Analyse ihrer zukünftigen Anwendung erwartet. Die ersten Erfahrungen in Deutschland weisen auf die positiven Auswirkungen von Standards auf der Vereinheitlichung und Messbarkeit von Lernergebnissen, auf der einen Seite, und auf ihre Ähnlichkeit mit dem Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmen für Sprachen, auf der anderen Seite, hin, was die größere Bedeutung des Kerncurriculums verursacht. In diesem Sinne können die deutschen Standards als Leitfaden für die Fachdiskussion bei der Verabschiedung neuer Standards für Fremdsprachen in Serbien dienen, vor allem angesichts der Tatsache, dass die erste Fremdsprache (Englisch) vom ersten Schuljahr sowohl hier als auch in Deutschland gelernt wird.

Schlüsselwörter: Fremdsprachen, Erste Fremdsprache, Bildungsstandards, Curriculum, Lehrplan- und Programm

